

A BÉKE POSZTULÁTUMA

A háború és béke fogalmának konkrét szintézise mindig végbemegy. Vagy háború van, vagy béke. De az elvont fogalom, a háború elvont fogalma egy *háborúval fenyegetett* világban akkor is szintetikus szerepet játszik, ha béke van. Ez a béke tehát egy olyan fogalmi rendszerrel fertőzött, amelyben a konkrét szintézis nem két egyenértékű determináció fölött kialakuló eleven Harmadik, hanem egy adott determinációnak a másikban való megmutatkozása. Ez a béke: meg nem valósult háború.

A meg-nem-valósultság fogalmát nem azonosítjuk a lehetőség fogalmával; ez utóbbi jelenség belső erőkre ható, a meg-nem-valósultság viszont a lehetőségeken túl egy fogalmiságában ható és a valóságot eltorzító mozzanat, az elidegenedés egy eddig kevésbé elemzett változata. A meg-nem-valósultságban megtaláljuk a valóság elemeit, de úgy, mint valami *más* szubsztanciát, amely arra kényszerül, hogy hordozza azt, ami ellentéte, vagyis arra, hogy saját ellentétében mutakozzék meg, mint annak lényege, és ebben az elidegenült formában saját lényegével szemben állva annak pusztítójává legyen.

Ez a béke; harc a békéért. A béke formája a *harc*. Ám a harc most már tartalom is: a béke az harc, vagyis „háború” a béke nevében. A béke fogalma *reális* tartalmában arra kényszerül, hogy valami olyat hordozzon, ami maga az ellentétes szubsztancia. A béke lényege a harcban mutatkozik meg: háború nincs, de a béke fogalmának a lényege éppen ez a „nincs”. A semminek ez a meghatározottsága (nincs háború, de békeharc az van) eleven erőként hatol be az emberek életébe és gondolkodásába.

A veszély tudata nyilván abból az egyszerű tényből származik, hogy nincs háború, de harcolnunk kell a békéért. Békénk fogalma a békét pusztító harcban, önmaga lényegével szemben álló fogalom. Ez a fogalom végül is egy a valóságban elfogadott kompromisszum eredménye: nincs háború, mondjuk, de tudjuk, hogy osztályharc, nemzeti háború, ag-

resszív-népiértó háború az van. És van gerillaháború, van tu-pamaros, fekete-hatalom.

A békeharc fogalmában a béke a háború formájában van jelen, ha a háborút elvont fogalomnak tekintjük, létező nemlétezőnek tekintjük. Kompromisszumunk lényege tehát az, hogy tagadjuk a realitás létezését, ám tagadásunk ára a béke fogalmának a háborúval való tartalmi azonosítása. A háborút nemlétezőnek minősítjük, és ezt a nemlétezőt a béke fogalmának reális tartalmaiként tudjuk. Úgy élünk a háborúban, hogy harcolunk a békéért.

Korunk nagyhatalmi politikája ezt a kompromisszumot viszi következetesen végig, az állam fegyveres erejére támaszkodva. A béke számukra a legvészesebb háború. Reális háború. A fogalom, a béke fogalma itt üres és képmutató: a háborgó lelkiismeretek megnyugtatóra szolgál. Háborogni annyi, mint az egyének és csoportok szubjektivitásában átélni és elítélni valamit, mint háborúzni saját lelkiismereti tnyaságunk ellen és eljutni az ítékezésig. Vagyis döntést jelent a háborgás. A háborgó lelkiismeret megnyugtatója: menekülés a döntés kényszere elől.

Ez a menekülés, vagyis a kompromisszum elfogadása az atomfélelem utáni korban tömegmértévé vált. Az emberek nem akarnak többé tudni a háborúról, csak a békéről akarnak tudni. Tudják, hogy mi van a valóságban, ám nem akadjak tudni. Kettősségük cinkossá teszi őket egymással és ebben a cinkosságban a rossz közérzetű és rossz lelkiismeretű emberek szolidaritása lehetővé teszi az emberiség ellen elkövetett félelmetes bűnök igazolását is. Békénk egyik legszorongatóbb sajátossága az, hogy erkölcsi értelemben korántsem visz közelebb az emberi tökéletességhez.

A béke fogalmának ilyen felfogása abból a természetes emberi törekvésből származik, hogy a rosszat nemlétezőnek tekintve, a jót *már most* megragadhatónak, valamiképp jelenlevőnek lássuk és ebből az utópiából merítsünk erőt a fennmaradáshoz. A meg-nem-valósultság fogalmában ez az utópia munkál: az óhajtott, a vágyott van itt jelen. A vágy valóságnak minősíti magát, a hit realitást tulajdonít magának, mert ő így élő s így befolyásolhatja az emberi cselekvést és a van-ban és a nincs-ben gondolkodó emberi intellektust is.

A hit a valóság helyébe tolakszik. A valóság ilyennek tudja magát, mert ilyennek akarja tudni magát: most pedig

ezen a tudáson méri a dolgokat. „Béke van” – vallja, és ezt a megállapítást a „reálpolitika” alapjává teszi. Az ilyen perspektívában a népirtás „magánügy”, a béke természetellenes kinövése, a reálpolitika megvalósításának módja csupán. Mint ahogy „magánügy” minden lázadás is, amely a tiltakozást a heroikus önfeláldozás formáiban fejezi ki. Ám a magánügy a közügynek alárendelt szerepében maga is közüggé válik: ilyenkor el kell ítélni, ki kell iktatni, mint hőbörgést meg kell szüntetni. A jó lelkiismeret látszatának megszerzéséhez hozzátartozik az elítéltek elítélése.

Úgy tűnik, sokan nem gondolnak arra, vajon miért harcolnak egyes emberek a társadalmi jóért, miért áldozzák fel szinte reménytelenül még életüket is. A társadalmi jót valami absztrakt és utópikus fogalomnak fogják fel, mintha absztrakt és utópikus fogalom volna a háború és a béke fogalma is. De míg a háború és a béke fogalma, ha *erre* a háborúra vagy *erre* a békére gondolunk, mégis empirikus tartalmakkal tölthető fel, addig a társadalmi jóról mit sem mond az, ha az egyik vagy másik jót tartalomnak vesszük fel. Mert ha azt mondjuk: a mi mostani békénk, akkor ennek empirikus tartalmát mint a háború hiányát azonnal értékelni tudjuk, ám a jók felsorolása, sem a meglévő jók, sem a kívánt jók felsorolása nem elegendő a társadalmi jó fogalmának empirikussá tételéhez. A látszat tehát valóban az, hogy a társadalmi jó fogalma absztrakt, vagy politikai-utópikus meghatározottságában csak még absztraktabb fogalom. Éppen ezért az egyes embernek a társadalmi jóért való önfeláldozása egyszerű emberi gyarlóságnak, valójában értelmetlen (éppen ezért emberi) cselekedetnek, egy absztrakt fogalom vonzásában elkövetett tettnek tűnik sokak számára. A probléma valóban az, hogy az egyedi tett, amely még csak tömeghatásra sem számíthat (és amely a tömegek számára követendő példa sem lehet) milyen szerepet játszhat ott, ahol sokan az utópikus illúziókban lelték meg az önfenntartás eszközt.

*

Tudjuk, a tömegek önfeláldozása – forradalom, az egyéneké – a forradalom hiánya. Az egyén, ha légtüres térben él, a maga létét dobja oda, így forrasztja össze az egymástól idegen, idegenbe tartó erővonalakat. De az egyén áldozata

csak egyéneket riaszt cselekvésre, a tömegek önmaguk aktivitásában nőhetnek csupán önmaguk fölé.

Az egyén önfeláldozása tragikus, mert tragikus létezés tragikus halált követel azoktól, akik elutasítják embertelenségét. Tragikus, mert az ilyen lét, az önfeláldozást is egyedi lázadássá változtatja, nem tűri, hogy tömegek diadalmas menete változtassa értelemmé a halált.

Milyen értéktelen, erkölcsi súly nélküli ott az élet, ahol az önfeláldozó halált semmibe veszik, ahol mindenki saját magának hal meg csupán, amikor a közösség oltárán örökre számkiveti magát. Csak ilyen helyen uralkodhat a kétségbeesés erkölcsé, csak ott kísérrelheti meg az egyedülmaradásra kárhoztatott ember a halál próbáját.

Korunk erkölcsének markáns letéteményese a hidrogénbomba. Ki nem mondottan ott lebeg erkölcsi ítéletek, magatartások fölött, hozzá viszonyul a politikus, a tudós, az egyszerű ember is. Korunk erkölcsi logikája kettéválasztja az emberiséget: vagy atomhalál, vagy tiltakozás.

A háború itt van közöttünk, s noha nincs atomháború, mégis jelenlevőként szabályozza a sokszor még csak ki sem mondott igeneket és nemeket. S amikor harsány nemet hiába kiált valaki, amikor visszhang nélkül maradó tiltakozás feszíti eleven testét, akkor az igenlésnek félelmetes talaja van.

Az erkölcsi felelősséget nem érző ember veszélyesen halott tudatú ember. Veszélyesen, mert a saját életét sem becsüli. Ilyen önkéntesek harcolnak idegen földön, ezek az eltokozódott felelősséggel kitenyésztett emberek gyilkolnak világszerte, és meghalnak, habozás nélkül, mert sohasem éltek.

Azok pedig, akik önkéntesen választott máglyákon vonaglottak, az életért haltak meg: mennyire paradoxális az az élet, amelyért meg kell halni. De ezt az áldozatot követeli önmaga számára a rossz lelkiismeret társadalma. És kétszeresen paradoxális dolog az, ha a tömegirtásra kiképzett fegyverek árnyékában egyedi léteket kell tiltakozásképpen feláldozni.

Ahol ilyen kétségbeesett, kétszeresen is paradoxális kiáltást hallani, ott már az erkölcsi úr legmélyén botladozik az ember. Ott már nincs lejjebb, ott talán már csak a tehetetlen topogást követő felemelkedés következhet. Mikor következik be az erkölcsi felelősség felébredése a tömegek tudatában – azt ugyan ki tudná megmondani. De bizonyos, hogy a létezés

poklai ébresztőt fűjnek majd, a halottak ismét és újra vizsgálódásra riasztanak.

A halál súlya sohasem volt nehezebb, mint a racionális századunkban: az önkéntes, önfeláldozó halál erkölcsi súlyát végtelenné növeli a tömeghalál elleni tiltakozás. Ebben van az önkéntes halált választó kétségbeesettek tettének igazi értelme.

A tiltakozás különböző formáinak „magánügyisége” nem a reális elszigeteltségből, hanem a rossz lelkiismeret önmegnyugtató igényeiből származik. Magánügy, mert magánügynek akarják tudni, de tudják, hogy nem az. Tudják, hogy folyik a háború, de békeharcról beszélnek, mert szükségük van a béke illúziójára. Illúziókra van szükségük, mert a béke-ideológiát fogalmilag kiépíteni csak akkor lehet, ha egy elfogadható posztulátumból indulnak ki: a béke posztulátumából. A béke fogalma, ha teljes ellentmondásosságában jelentkezik, alkalmatlannak bizonyulna az ideológiai építkezésre.

A hamis tudat igaznak kívánja magát: hamis posztulátumból indul ki, hogy logikája töretlen legyen, és a logikai gondolatmenet egysége igazságot sugalljon. Ez létszükséglet azok számára, akik az ideológiában a „van” egyszerű igazolását keresik: amíg a levés felismerése érdekekbe ütközik, addig a „van” az ideológia célja. Az ideológia ilyenkor maga is az elidegenedés egyik formája, maga is a meg-nem-valósult egyik példája. A valóság és az ideológia ellentmondására hívja fel a figyelmet a tiltakozás minden egyéni és nem egyéni formája: a gerillaharc, az önkéntes máglyahalál, a tiltakozó tüntetés. A meg-nem-valósultság meg nem valósult voltára mutat rá, és ebben van igazolása.

1971